

JAN SERGIUSZ GAJEK MIC  
Lublin

PAWEŁ NIKOŁAJEWICZ EWDOKIMOW (1901-1970)  
ŚWIADEK PRAWOSŁAWIA NA ZACHODZIE  
I JEGO EKLEZJOLOGIA\*

Paweł Nikołajewicz Ewdokimow (znany bardziej jako Paul Evdokimov) urodził się dnia 2 sierpnia 1901 r. w Sankt-Petersburgu, zmarł 16 września 1970 r. w Meudon (we Francji). Przeżył 69 lat, z czego 48 we Francji.

Francja była drugą ojczyzną P. Ewdokimowa, językiem jego twórczości pisarskiej był język francuski. Główne dzieła P. Ewdokimowa zostały przetłumaczone na wiele języków: angielski, włoski (prawie wszystkie książki), niemiecki, nowogrecki, polski i inne. Brak natomiast prawie zupełnie tłumaczeń prac P. Ewdokimowa na język rosyjski. Dlatego Ewdokimow i jego myśl filozoficzno-teologiczna pozostaje nieznaną szerszemu kręgowi czytelników w Rosji, jego pierwszej ojczyźnie.

Rodzi się zatem pytanie: czy zasadne jest mówienie o P. Ewdokimowie w ramach konferencji naukowej na temat „Katolicyzm i Prawosławie w dziejach Europy Środkowo-Wschodniej”? Jest to pytanie w pełni uzasadnione.

W niniejszej krótkiej prezentacji sylwetki i niektórych nurtów myśli filozoficzno-teologicznej P. Ewdokimowa chciałbym wykazać, dlaczego ten rosyjski teolog, żyjący i piszący w Paryżu, nie powinien być nieobecny w refleksji naukowej podejmującej problem stosunków katolicko-prawosławnych w Europie Środkowo-Wschodniej. Zaczniemy jednak od kilku danych biograficznych.

---

\* Tekst referatu wygłoszonego na XXVII konferencji naukowej Polsko-Rosyjskiej Komisji Historycznej PAN-RAN nt. „Katolicyzm i Prawosławie w dziejach Europy Środkowo-Wschodniej i Wschodniej w X-XX wieku”, Warszawa, 28 IX 1994 r.

## I. KRÓTKA NOTA BIOGRAFICZNA

Paweł Nikołajewicz Ewdokimow urodził się, jak już wspomniano, dnia 2 sierpnia 1901 r. w Sankt-Petersburgu. Ojciec Pawła – Nikołaj Ewdokimow (Jewdokimow) był oficerem w wojsku carskim, matka pochodziła ze środowiska arystokracji. Sam Paweł Nikołajewicz ukończył w Petersburgu Szkołę Kadetów, a następnie zapisał się na Akademię Teologiczną w Kijowie. Nie oszczędziły go wszakże wydarzenia roku 1917. Po prawie pięcioletnim schronieniu w Konstantynopolu (Stambule) Paweł przeniósł się w 1923 r. do Paryża.

W Paryżu, aby zdobyć środki do życia, musiał podjąć pracę w zakładach Citroëna, a jednocześnie zapisał się na studia filozofii na Sorbonie i ukończył je licencjatem z filozofii. Następnie zdobył dyplom z teologii w znanym Instytucie Teologicznym św. Sergiusza w Paryżu w 1928 r. Jego mistrzami w refleksji filozoficzno-teologicznej byli rosyjscy emigranci z paryskiego środowiska Instytutu św. Sergiusza – wybitni myśliciele o. Sergiusz Bułgakow i Nikołaj Bierdiajew.

W 1927 r. Paweł Nikołajewicz poślubił Nataszę Brunel i zamieszkał w Mentone pod Paryżem. Z tego małżeństwa urodziło się dwoje dzieci: Nina (1928) i Michèle (1930). Żona Natasza zmarła na raka w 1936 r.

W 1942 r., w okresie wojny, Paweł Nikołajewicz zdobył doktorat z filozofii na Wydziale Literatury w Aix-en-Provence na podstawie rozprawy *Dostojewski i problem zła*<sup>1</sup>. Praca została wydana w Lyonie w tym samym roku.

Okres wojny był dla Pawła Nikołajewicza okresem aktywnego udziału we francuskim ruchu oporu. Najpierw był on członkiem, a potem kierownikiem grupy CIMADE (Comité Inter-Mouvements pour l'Accueil des Evacués), która niosła pomoc uciekinierom wojennym. W wyniku tej służby został nawet na krótko uwięziony przez nazistowskich okupantów.

Kontakt z CIMADE Paweł Nikołajewicz utrzymywał również po wojnie, został nawet dyrektorem Foyer d'Etudiants, asocjacji niosącej pomoc studentom, wyrosłej z CIMADE.

Okres powojenny był dla P. Ewdokimowa okresem afirmacji na polu profesjonalnym, jako nauczyciela akademickiego, oraz jako protagonisty na polu ekumenicznym. Od 1948 r. Paweł Nikołajewicz uczestniczył aktywnie w pracach Światowej Rady Kościołów, a następnie został członkiem Komitetu Kierowniczego Instytutu Ekumenicznego w Bossey koło Genewy.

---

<sup>1</sup> *Dostoïevsky et le problème du mal*. Lyon 1942.

W 1954 r. Ewdokimow zawarł drugie małżeństwo z młodą Japonką Tomoko Sakai. Bogate doświadczenie duchowe zdobyte w tym małżeństwie stało się inspiracją do napisania jego wybitnej książki *Kobieta i zbawienie świata*<sup>2</sup>

Od 1953 r. Ewdokimow był profesorem historii chrześcijaństwa zachodniego oraz teologii moralnej w Instytucie św. Sergiusza w Paryżu. Lata następne były okresem jego intensywnych badań w zakresie filozofii i teologii. W 1959 r. ukazała się w Neuchâtel (w Szwajcarii) książka Ewdokimowa *Prawostawie*<sup>3</sup>, która stała się podstawą jego doktoratu z teologii w Instytucie św. Sergiusza w Paryżu. W 1968 r. Paweł Nikołajewicz Ewdokimow otrzymał doktorat *honoris causa* Uniwersytetu w Salonikach.

Lata sześćdziesiąte i siedemdziesiąte były okresem bardzo dużej aktywności P. Ewdokimowa na polu dialogu ekumenicznego między Kościołami chrześcijańskimi. W 1964 r. był on obserwatorem na ostatniej sesji Soboru Watykańskiego II. W tym samym czasie prowadził też wykłady w Instytucie Studiów Ekumenicznych Instytutu Katolickiego w Paryżu. Wykłady tam prowadzone zaowocowały następnie w postaci dwóch jego ostatnich książek: *Duch Święty w Tradycji prawostawnej*<sup>4</sup> oraz *Chrystus w myśli rosyjskiej*<sup>5</sup>

## II. PISMA PAWŁA EWDOKIMOWA

Językiem twórczości Pawła Nikołajewicza Ewdokimowa, rosyjskiego filozofa i teologa żyjącego na emigracji, był język francuski. Jego pierwszym dziełem była, jak wspomnieliśmy, teza doktorska pt. *Dostojewski i problem zła*, przedstawiona na Wydziale Literatury Uniwersytetu w Aix-en-Provence w 1942 r. Tak więc Autor nasz rozpoczął swą twórczość pisarską od dzieła filozoficznego. Jego filozofia wszakże zawsze pozostawała ściśle związana z problemami żywego człowieka. W poszukiwaniu odpowiedzi na te problemy P. Ewdokimow nie

---

<sup>2</sup> *La femme et le salut du monde. Etude d'anthropologie chrétienne sur les charismes de femme.* Paris-Tournai 1958 (2. wyd.: Paris 1979). Polskie wydanie: *Kobieta i zbawienie świata*. Tłum. E. Wolicka. Poznań 1989. Jest to bardzo interesujące i twórcze studium z zakresu antropologii chrześcijańskiej, ubiegające w sposób oryginalny znacznie późniejsze poszukiwania różnych zachodnich autorów z zakresu tzw. teologii feministycznej. Zob. też: O. C l é m e n t. *Prefazione.* W: *La donna e la salvezza del mondo.* Milano 1980 s. 9-12.

<sup>3</sup> *L'Orthodoxie.* Neuchâtel-Paris 1959. Wydanie polskie: *Prawostawie*. Tłum. J. Klinger. Warszawa 1964.

<sup>4</sup> *L'Esprit Saint dans la Tradition Orthodoxe.* Paris 1969.

<sup>5</sup> *Le Christ dans la pensée russe.* Paris 1970.

wahał się stawiać pytań wierze. Stąd filozofia jego była ściśle związana z teologią.

Przez swą pierwszą książkę P. Ewdokimow wpisał się w nurt rosyjskiej filozofii religijnej (*russkoj religioznoj fitosofii*) obok Sołowiowa, Rozanowa, Mereżkowskiego, Szestowa, Bierdiajewa. Druga książka P. Ewdokimowa nosiła tytuł *Małżeństwo – sakrament miłości*<sup>6</sup> Było to zainicjowanie badań filozoficzno-teologicznych Ewdokimowa w zakresie antropologii chrześcijańskiej.

Całość pism P. Ewdokimowa, książek i licznych artykułów, można podzielić na 4 grupy tematyczne.

Grupa pierwsza obejmuje prace filozoficzne. Wchodzą do tej grupy publikacje dotyczące problemu zła, poszukiwania Boga przez człowieka itp.

Grupa druga to prace z zakresu antropologii chrześcijańskiej, zwłaszcza dotyczące problematyki małżeństwa, miłości, roli kobiety.

Grupa trzecia obejmuje publikacje z zakresu pneumatologii i teologii duchowości.

Grupa czwarta to prace dotyczące Biblii, liturgii, teologii ikony i szeregu innych kwestii teologicznych.

Miejsce szczególne wśród publikacji P. Ewdokimowa zajęła książka pt. *Prawosławie*. Opublikowana w 1959 r., stanowiła swoistą „summę teologiczną” myśli P. Ewdokimowa.

Właśnie książka *Prawosławie*, jako publikacja *stricte* teologiczna, stanowi podstawę dla wszelkich rozważań nad eklezjologią P. Ewdokimowa. Wiele wszakże komplementarnych idei eklezjologicznych znalazło się w licznych artykułach naszego Autora, rozproszonych po najróżniejszych czasopismach i dziełach zbiorowych<sup>7</sup>

### III. METODA TEOLOGICZNA PAWŁA EWDOKIMOWA

Paweł Nikołajewicz nie był myślicielem chrześcijańskim, którego można by łatwo przypisać do jednej szkoły filozoficzno-teologicznej. Dlatego na pytanie o metodę teologiczną Ewdokimowa różni autorzy badający jego myśl dają różne odpowiedzi<sup>8</sup>

<sup>6</sup> *Le mariage: Sacrement de l'Amour*. Lyon 1944.

<sup>7</sup> Bibliografię publikacji P. Ewdokimowa zob. w: J. S. G a j e k. *La Chiesa domestica in una prospettiva orientale*. Roma 1984 s. 71-80.

<sup>8</sup> Por. G. V e n d r a m e. *Mistero e gloria. Introduzione al pensiero religioso di Paul Evdokimov*. Roma 1976 s. 45-61, 67-71; P. G. G i a n a z z a. *Paul Evdokimov cantore dello*

Francuski myśliciel prawosławny (nawrócony z ateizmu) O. Clément zwraca uwagę, że dla P. Ewdokimowa teologia nie była w gruncie rzeczy jakąś wydzieloną specjalistyczną dyscypliną. Rozumiał on teologię jako płaszczyznę integrującą całość ludzkiego myślenia, a właściwie całość ludzkiej twórczości. Tej integrującej roli teologii rosyjski teolog paryski nie widział jednak tylko w płaszczyźnie refleksji teoretycznej. Rolę tę widział on przede wszystkim w wymiarze egzystencjalnym. Dlatego teologia była dla niego „doksologią ludzkiej egzystencji zjednoczonej ponownie w Duchu Świętym”

Takie spojrzenie na teologię (przy całym bogatym wykorzystaniu filozofii) pozwalało P. Ewdokimowowi pozostać myślicielem chrześcijańskim otwartym na współczesną filozofię, wsłuchanym w egzystencjalne pytania współczesnego człowieka, w niepokoje ludzkiego serca, a jednocześnie myślicielem, który odpowiedzi na te pytania i niepokoje potrafił odważnie szukać w Ewangelii i nauce Ojców Kościoła wschodniego i zachodniego<sup>9</sup>

Włoski badacz myśli P. Ewdokimowa – G. Vendrame zwrócił uwagę na trzy istotne komponenty jego metody teologicznej. Były to: doświadczenie apofatyczne, eklezjalność i wymiar eschatologiczny<sup>10</sup> Każdy z tych komponentów wymagałby osobnego omówienia. Poniżej zatrzymamy się jednak tylko na eklezjalności, jest to bowiem komponent szczególnie przydatny w rozumieniu myśli eklezjologiczno-ekumenicznej Pawła Nikołajewicza.

Eklezjalność metody teologicznej Ewdokimowa można rozpatrywać na dwóch płaszczyznach: synchronicznej i diachronicznej.

W płaszczyźnie synchronicznej eklezjalność określa sposób uprawiania teologii jako „refleksji dokonywanej w komunii (jedności) z Kościołem jako żywym ciałem Chrystusa” W takim rozumieniu metody teologicznej można zauważyć pewien wpływ myśli A. Chomiakowa i jego idei „sobornosti”

W płaszczyźnie diachronicznej eklezjalność metody teologicznej w twórczości P. Ewdokimowa oznacza wysiłek podejmowania „refleksji w komunii z żywą

---

*Spirito Santo*. Roma 1983 s. 24-33; O. Clément. *La vie et l'oeuvre de Paul Evdokimov. Quelques approches*. „Contacts” 23:1971 s. 11 nn. Zob. także: G a j e k, jw. s. 29-34.

<sup>9</sup> W kontekście egzystencjalnego podejścia do problemów wiary, w kontekście otwartości na „doświadczenie wiary” rodziła się u P. Ewdokimowa jego wrażliwość eklezjalna w uprawianiu teologii. W tym sensie był on wierny bizantyjskiej tradycji *kardiognosis*, czyli „poznania sercem” Dlatego mógł on napisać, że „serce ma prymat hierarchiczny w strukturze bytu ludzkiego” Zob. E v d o k i m o v. *Prawosławie* s. 76. Por. też: W H r y n i e w i c z. *Między ortodoksją a doksologią. Refleksje nad dogmatycznym dziedzictwem bizantyńsko-słowiańskim*. W: *Chrześcijańskie dziedzictwo bizantyńsko-słowiańskie*. Red. A. Kubiś, M. Rusecki. Lublin 1994 s. 68-107, zwł. 73-79.

<sup>10</sup> Zob. V e n d r a m e, jw. s. 48-50.

Tradycją Kościoła” Taki sposób rozumienia metody teologicznej skłaniał Ewdokimowa do uważnej analizy wszystkich historycznych formuł doktryny i do poszukiwań ich trwałego znaczenia. Dlatego właśnie Ewdokimow podjął trud zintegrowania religijnej myśli Dostojewskiego i filozofii rosyjskiej z Tradycją prawosławną.

O ile „eklezjalność” metody teologicznej Ewdokimowa charakteryzuje całą jego twórczość teologiczną, to jednak w sposób szczególny dotyczy ona jego eklezjologii.

I rzeczywiście Paweł Nikołajewicz, prezentując tajemnicę Kościoła (tzn. tajemniczą rzeczywistość Kościoła, przekraczającą ramy socjologicznego opisu), starał się zawsze być świadkiem Tradycji i stale czerpać ze świadectwa Ojców Kościoła, pozostając przy tym w pełnej komunii (duchowej łączności) z całym Kościołem.

#### IV KILKA CECH CHARAKTERYSTYCZNYCH EKLEZJOLOGII PAWŁA EWDOKIMOWA

Dzięki przyjętej teologicznej metodzie eklezjalnej wrażliwości, którą może nawet lepiej byłoby nazwać metodą „sobornosti”, P. Ewdokimow pozostał w dziedzinie eklezjologii teologiem prawosławnym wiernym Tradycji, a jednocześnie teologiem otwartym na dialog ze współczesnością. Czerpiąc z bogatego źródła Ojców Kościoła, starał się ukazać Kościół współczesnemu człowiekowi jako żywą rzeczywistość, gdzie to, co transcendentne (boskie), spotyka się z tym, co ludzkie. Teandryczny (bosko-ludzki) charakter Kościoła znalazł w pismach P. Ewdokimowa bardzo czytelne świadectwo. Właśnie „świadectwo”, a nie tylko suchą informację.

To, co może okazać się najbardziej interesujące w ramach niniejszej konferencji, to akcentowanie przez naszego Autora „katolickiego”, czyli powszechnego charakteru Kościoła. Pozostając wiernym głębokiemu przekonaniu prawosławia, iż Kościół prawosławny zachował wszystkie zasadnicze cechy prawdziwego Kościoła Jezusa Chrystusa – tzn. jedność, świętość, powszechność (katolickość/*sobornost'*) i apostołskość – P. Ewdokimow potrafił patrzeć na Kościół katolicki jako na Kościół partycypujący we wspólnym dziedzictwie Tradycji. Z tym że Tradycji tej nie rozumiał Ewdokimow w sposób tylko historyczny, była ona dla niego żywą obecnością Ducha Świętego żyjącego w Kościele. Dlatego dla Ewdokimowa – teologa prawosławnego – Kościół katolicki jawił się jako Kościół rzeczywiście braterski. Dziś powiedzielibyśmy, że wyznawał on eklezjologię Kościołów siostrzanych.

Spojrzenie na Kościół prawosławny i Kościół katolicki jako Kościoły *de facto* siostrzane pozwoliło Pawłowi Nikołajewiczowi na bardzo bliskie kontakty duchowe i intelektualne z wielu katolikami, a nawet protestantami. Uznanie bowiem, że Kościół zachodni w sposób żywy partycypuje w Tradycji Kościoła nie podzielonego chroniło P. Ewdokimowa przed pokusą zamknięcia się przed inną tradycją, czy wręcz pokusą ekskluzywizmu soteriologicznego<sup>11</sup>, co w przeszłości prowadziło do aktów obustronnego prozelityzmu między katolikami i prawosławnymi (czego zresztą Ewdokimow był w pełni świadom).

Eklezjologiczna myśl P. Ewdokimowa nie była oderwaną od życia teorią na użytek hierarchii. Była ona wielopłaszczyznową refleksją dotyczącą całego Kościoła, tzn. całego ludu Bożego.

Można nawet powiedzieć, że eklezjologia ta w sposób szczególny uprzywilejowała laikat. Laikat, czyli ludzie świeccy w Kościele, nie był dla Ewdokimowa żadną miarą jakąś klasą niższą.

Ewdokimow zwracał niejednokrotnie uwagę, że laik (greckie *laikos*) oznacza członka ludu Bożego, który uczestniczy w królewskim kapłaństwie Chrystusa. Nie jest więc laik żadną miarą jakimś *profanus*, nie wtajemniczonym w życie Kościoła. Wręcz przeciwnie, godność każdego laika jest w Kościele podstawowa. Dopiero na niej opierają się wszelkie inne posługi i urzędy w Kościele. (Biskupi i prezbiterzy nie tracą swej godności laika jako członka ludu Bożego).

Eklezjologia wrażliwa na godność laikatu w Kościele stanowiła jednocześnie podstawę do uwrażliwiania tegoż laikatu na ich zadania, w tym na zadania budowania otwartej postawy świadectwa, tzn. praktycznej aplikacji eklezjologii dialogu i Kościołów siostrzanych.

W dziedzinie budzenia odpowiedzialności laikatu za nowy kształt stosunków między Kościołami P. Ewdokimow, teolog-laik, niewątpliwie spełnił rolę profetyczną.

---

<sup>11</sup> Termin „ekskluzywizm soteriologiczny” jest propozycją W Hryniewicza w odniesieniu do zjawiska uniatyzmu i prozelityzmu w relacjach katolicko-prawosławnych. Zob. W H r y n i e w i c z. *Ecumenical Lessons from the Past: Soteriological Exclusivism at the Basis of Uniatism*. W: *Kirchen im Kontext unterschiedlicher Kulturen – Auf dem Weg ins dritte Jahrtausend*. Göttingen 1991 s. 521-533; t e n ż e. *Soteriologiczny ekskluzywizm u podstaw uniatyzmu*. „Studia Theologica Varsaviensia” 29:1991 nr 2 s. 47-59. Problem ekskluzywizmu soteriologicznego oraz przeciwstawnej mu teologii Kościołów siostrzanych został szeroko omówiony w książce W Hryniewicza: *Przeszłość zostawić Bogu. Unia i uniatyzm w perspektywie ekumenicznej*. Opole 1995.

## V PROFETYCZNA ROLA PAWŁA EWDOKIMOWA

Paweł Nikołajewicz Ewdokimow był świadkiem prawosławia na Zachodzie Europy, a właściwie poprzez swe publikacje także poza Europą. Jedno z pierwszych studiów nad myślą P. Ewdokimowa zostało podjęte przez Koreańczyka Petera Cho Dinh Phan<sup>12</sup>

Paweł Nikołajewicz był uczniem Sergiusza Bułgakowa, Nikołaja Bierdiajewa, przyjacielem Nikołaja Afanasjewa, Nikołaja Łoskiego, Georgija Fłorowskiego. Był pod ich bliskim wpływem, a jednocześnie pozostał w dużej mierze myślicielem niezależnym.

Dzięki szerokiemu wachlarzowi podejmowanej tematyki oraz przystępnemu językowi wykładu stał się P. Ewdokimow jednym z najbardziej czytanych prawosławnych myślicieli na Zachodzie Europy. Niewątpliwie szerokiej recepcji jego myśli sprzyjał fakt jego otwartości na inne tradycje chrześcijańskie: rzymskokatolicką i ewangelicką, o czym już wspomniano. To właśnie jego metoda uprawiania teologii przysparzała mu słuchaczy i czytelników. Był on teologiem w pełni prawosławnym, pozostawał wierny nauce Kościoła prawosławnego, starał się wszakże naukę tę przekazać współczesnemu człowiekowi w duchu otwartości i dialogu. W pewnych publikacjach P. Ewdokimowa nie brak krytyki doktryny katolickiej (niekiedy jest to nawet krytyka niezupełnie słuszna), tym niemniej była to zawsze krytyka otwarta na dyskusję, na dialog.

W niektórych publikacjach P. Ewdokimowa (np. w jego książce *Prawosławie*) znaleźć można też pewne partie z zakresu historii chrześcijaństwa. Trudne kwestie napięć i konfliktów międzywyznaniowych prezentował on wszakże zawsze spokojnie, unikając ujęć emocjonalnych i polemicznych.

Był też Paweł Nikołajewicz człowiekiem otwartym na wartości duchowe innych tradycji chrześcijańskich. To pozwalało mu na twórczą syntezę w jego myśli filozoficzno-teologicznej elementów z innych tradycji chrześcijańskich.

Taka metoda uprawiania teologii spowodowała, że stał się on dla wielu ludzi na Zachodzie głównym przewodnikiem po skarbcu tradycji prawosławnej. Można to odnieść także do sytuacji w Polsce.

Książka P. Ewdokimowa *Prawosławie*, w przekładzie wybitnego polskiego teologa prawosławnego ks. Jerzego Klingera, która ukazała się jeszcze w okresie totalitaryzmu komunistycznego, stała się dla wielu pokoleń teologów w Polsce podstawową lekturą prezentującą naukę Kościoła prawosławnego. Sięgali po tę książkę także przedstawiciele innych dyscyplin wiedzy. Po polskie wyda-

---

<sup>12</sup> *Culture and Eschatology. The Iconographical Vision of Paul Evdokimov*. Roma 1978.



nie tej książki sięgali też intelektualiści w Czechosłowacji oraz innych krajach ościennych.

Jest to niewątpliwie pewien paradoks, że czytelnicy polscy sięgali po prezentację Kościoła prawosławnego poprzez lekturę książki napisanej we Francji. Była to może jednak *felix culpa*. Spokojny ton tej książki sprzyjał bardziej pogłębionej recepcji treści doktryny prawosławnej niż ujęcie polemiczne prawosławnych publikacji rosyjskich okresu przedrewolucyjnego (w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych niedostępne szerszemu gronu czytelników w Polsce). A nawet dziś, u kresu XX wieku, kiedy dostępne są reprinty owych polemicznych publikacji przedrewolucyjnych, publikacje P. Ewdokimowa ukazują środowiskom katolickim w Polsce inną, „sympatyczną” twarz prawosławia. Sympatyczną, tzn. zachęcającą do zrozumienia, zgodnie z greckim źródłosłowem *sym-pathein* – „współodczuwać”

Myślę więc, że dzięki profetycznej roli, jaką P. Ewdokimow spełnił na polu zbliżenia katolików i prawosławnych także w Europie Środkowo-Wschodniej, można go uznać za uprawnionego uczestnika naszej refleksji w ramach niniejszej konferencji naukowej.

Wielce pożądanym jest, by przynajmniej podstawowe dzieła Pawła Nikołajewicza Ewdokimowa mogły być dostępne w przekładzie rosyjskim szerszemu gronu czytelników w jego pierwszej ojczyźnie – Rosji. Aby mogły i tam uczyć postawy umiłowania tradycji prawosławnej w duchu dialogu i otwartości na inne tradycje.

ПАВЕЛ НИКОЛАЕВИЧ ЕВДОКИМОВ (1901-1970)  
СВИДЕТЕЛЬ ПРАВОСЛАВИЯ НА ЗАПАДЕ И ЕГО ЭККЛЕЗИОЛОГИЯ

Р е з ю м е

Павел (Поль) Евдокимов – один из величайших русских православных богословов XIX столетия, большую часть своей жизни прожил во Франции. Все его философские и богословские труды написаны по-французски. Большинство из них переведено на многие европейские языки, но, к сожалению, ни одна из его работ до сих пор не была переведена на русский. Поэтому и сам Евдокимов, и его философские и богословские идеи до сих пор остаются неизвестными широкому кругу русских читателей.

После краткой презентации биографии мыслителя, его основных трудов и места, которое он занимает среди других представителей русской религиозной мысли, автор статьи переходит к рассмотрению богословских взглядов Павла Евдокимова, а затем

– его экклезиологии. Богословие Евдокимов понимал как сферу, интегрирующую целостность человеческого мышления и творчества. Для него богословие было «доксологией человеческого существования, наново соединенного в Духе Святом». Такое понимание богословия позволяло Евдокимову всегда оставаться открытым на трудные вопросы современности и искать ответа на них в Евангелии и научании Отцов Восточной и Западной Церкви.

Экклезиальность богословского метода Евдокимова автор рассматривает в двух аспектах – синхроническом и диахроническом. В синхроническом экклезиальность определяет способ богословствования как «рефлексию, совершаемую в общении (единстве) с Церковью как живым Телом Христовым». В диахроническом аспекте экклезиальность богословского метода Евдокимов понимает как «рефлексию в общении с живым Преданием Церкви». Важное значение для экуменического делания имеет понимание православным богословом «кафолического» (вселенского) характера Церкви. Пользуясь современной терминологией, можно сказать, что он исповедывал экклезиологию Церквей-Сестер.

В рамках рассмотрения экклезиальной доктрины Павла Евдокимова показано достоинство мирян как основоположное достоинство в Церкви, на котором зиждутся все иные церковные служения и власти. Отсюда – роль, задания и ответственность мирян в жизни Церкви.

Богословский метод П. Евдокимова, открытый духовным ценностям других христианских традиций, позволил ему создать свою творческую богословско-философскую систему. Такой метод богословствования сделал Евдокимова основным проводником к сокровищнице православной христианской традиции для западных христиан, что делает его подлинным свидетелем Православия на Западе.

*Пересказал Александр Доброер*